

Hegedűs Enikő

MÁRTON ÁRON KAPCSOLATA A KORTÁRS MŰVÉSZEKKEL¹

Márton Áron püspöknek a művészekkel, elsősorban a képzőművészekkel való kapcsolatáról a gyulafehérvári, egykori püspöki lakosztályban meglevő képzőművészeti alkotásokon keresztül szeretnék betekintést nyújtani. Elsősorban a kortárs képzőművészekkel való kapcsolatát kívánom láttatni, ami nem zárja ki a korabeli írókkal, értelmiségiekkel való együttműködését sem, amit akár évtizedeken keresztül fenntartott az erdélyi közélet és népnevelés érdekében.

Márton Áron már papi és még inkább püspöki működése idején – beszédeiben és írásaiban – a kultúra természetszerű rendeltetésére irányítja a hallgatóság figyelmét. Beszédeiben arra összpontosít, hogy a tágabban értelmezett kultúrának szolgálnia kell: *„a személy fejlődését, a mindenkori társadalom és az egész emberiség javát. (...) A kultúra általános meghatározás szerint az a történeti eredmény, amit emberi erőfeszítés a négy abszolút értéknek: az igaznak, szépnek, jónak és isteninek a tartalmából megfogott és megvalósított.”*² Ugyanakkor hangsúlyozta, hogy *„a művész, aki a szépet érzékelhető formában öntötte (...) akaratától függetlenül fia volt valamelyik nemzetnek.”*³ Kiemelten fontosnak tartotta azt is, hogy: *„A különböző nemzetek kultúráját és kultúrigényét egy állam keretén belül is tiszteletben kell tartani.”*⁴

Márton Áron a kultúra egyetemes küldetése mellett meghatározta annak szerepét a reá bízott közösség, népünk életében is: *„A művészet mindig a lélek hangja, a szellemi igény jelentkezése, és egyúttal a magasabbrendű életnek a záloga. Amelyik nép életében jelentkezett a népművészet, amelyik nép már eljutott addig, hogy szellemiségét, szépirodalmát sajátos formában tudja kifejezni, tehát a többi népekétől színeiben eltérő, saját jellegű népművészetet tudott teremteni, az kétségbevonhatatlan*

1 Elhangzott a II. Márton Áron konferencián, Csíkszentdomokoson, 2013. augusztus 30-án.

2 Marton József: Márton Áron püspök a kultúra szolgálatában. In *Studia Theologica Transsylvaniensia*, 2 (2001) 122. o.

3 In *Erdélyi Iskola* katolikus nevelésügyi folyóirat 1934/35. II. évfolyam. 5–6. szám

4 A II. vatikáni zsinat *Gaudium et Spes* kezdetű zsinati konstitúció II. fejezete: *A kultúra helyes fejlesztése* (GS, 59).

*tanújelét adta magasabb szellemiségének és kultúrérzékének. (...) jelét adta annak is, hogy (...) olyan erőteljes szellemi igény van a lelkében, hogy a nyers élettől meg tud küzdeni.*⁵

Márton Áron püspöki hagyatékában nyilvánvaló, hogy nem elsősorban a képzőművészeti tárgyaknak van jelentőségük. Viszont egy boldoggá avatási folyamatban levő személy esetében életműve és írásai mellett megnő a hozzá kapcsolódó tárgyak jelentősége is. Ebben az esetben a tárgyak értékét nem feltétlenül művészi kvalitásuk adja, bár ez sem mellékes. Mint ahogy az sem, hogy egy kibontakozó kultusz idején milyen ábrázolások kerülnek bemutatásra a szélesebb közönség számára.

A tárgyak jelentőségét – így néhány művészi alkotás meglétét is – fokozza, hogy Márton Áron püspöki szolgálatának legnagyobb részét szabadságában korlátozva és megfigyelés alatt töltötte. A Szekuritáté figyelme pedig nem csupán Őrá irányult, hanem környezetére és az Őt felkeresőkre is kiterjedt. Ez a tény is magyarázatul szolgál arra, hogy a kortárs művészekkel való kapcsolatait néhány visszaemlékezés, illetve levél alapján próbáljuk rekonstruálni.

*„Márton Áron személyes és szellemi kapcsolatot tartott a kultúrát annyira befolyásoló írókkal, költőkkel, művészekkel (...) Figyelemmel követte megjelent munkáikat, azokat örömmel tanulmányozta. Nem véletlen, hogy induló és már befutott szerzők egyaránt szívesen dedikálták neki alkotásaikat. És még szívesebben társalogtak vele.*⁶ – teszi közé Marton József és rávilágít arra, hogy nem lehet név szerint *„felsorolni azokat az írókat, művészeket, közéleti személyiségeket, akik rezidenciáján vendégei, szellemi partnerei voltak. A nevük fel nem sorolása azonban mit sem változtat a valóságon, hogy – az állami hatóságok által megszervezett megfélemlítő megfigyelések ellenére – a nagy erdélyi személyiségek mind megfordultak nála. Kényszerlakhelye évtizedeken át lelki felüdülést hozó oázissá alakult sokak számára. Ez is kultúraszolgálat volt a javából!*”⁷

Valóban nem lehet még összegezni Márton Áron püspöknek a művészekkel való kapcsolatait. Azonban mégis feleleveníthetünk néhány ismert találkozást, és a műtárgyak kapcsán néhány művész nevét is kiemelhetjük.

5 Marton: i. m., 146. o., Függelék IV. Kézimunka-kiállítás megnyitása, Marianum, 1937. június 6.

6 Marton: i. m., 130. o.

7 Marton: i. m., 130. o.

Elsőként Gy. Szabó Béla levelét idézzük:

„Nagyméltóságú
Márton Áron Róm. Kath. Püspök Úrnak
Gyulafehérvár

Kegyelmes Uram!

Középiskolai tanulmányaimat 1915-től 1923-ig a gyulafehérvári Róm. Kath. Főgymnáziumban végeztem. Ez idő alatt többek között arra tanítottak, hogy munkánkat minden körülmények között becsülettel végezzük, jó sorsban ne bízzuk el magunkat, az élet megpróbáltatásait türelemmel viseljük és ne szerezzünk előnyöket mások rovására.

Ez a szellem vezérelt egész művészi pályafutásom alatt, s így felvértezve szívósan dolgozhattam, különösen az utóbbi két évben, amikor életem eddig legnagyobb szabású munkáját végeztem el.

A Főgymnázium ma nem létezik, de a fent említett szellem lényegileg az Erdélyi Róm. Kath. Püspökségé.

Engedje meg, Kegyelmes Uram, hogy nagy hálám jeléül a Püspökségnek adományozzam a már említett munkám eredményét, a mellékelt húsz Dante-illusztrációt.

Kolozsvár, 1964 okt. 8

*Mély tisztelettel
Gy. Szabó Béla*

A református grafikusművész (Gyulafehérvár, 1905. augusztus 26. – Kolozsvár, 1985. november 30.) sorai méltán érzékeltetik a kortárs művészek viszonyát Erdély püspökéhez, Márton Áronhoz. Bár a fent említett levélben a művész az egykori főgymnázium és az Erdélyi Római Katolikus Püspökség szellemiségéről, valamint rá vonatkozó hatásáról ír, valószínű ezt a lelkületet érezte Márton Áronban is.

Az idézett levél második oldalán a művész felsorolja a püspöknek ajándékba adott *Dante-sorozat* húsz fametszet-levonatának címét, amelyek máig az érseki palota folyosóján láthatóak.⁸ Gy. Szabó Béla másik, *Apokalipszis-sorozatát* pedig Márton Áron püspök VI. Pál pápának vitte

⁸ Gy. Szabó *Apokalipszis-sorozatának* egyik példánya a gyulafehérvári Hittudományi Teológiai Főiskola emeleti folyosóján tekinthető meg. Ez utóbbi kiadásához ugyan Gy. Szabó Béla segítségével folyamodott Márton Áronhoz, a Püspök úr azonban a cenzúrázott és korlátozott nyomdai lehetőség mellett nem tudta a kiadást felvállalni.

ajándékba 1971 októberében, amikor először püspökként kiutazhatott a római szinódusra.

Gy. Szabó Béla közvetett módon Áron püspök utolsó napjainak is részesévé vált:

„Az Élet Vize, Élet Fája fametszet ott virraszt az utolsó éjszakán Püspök Atyánk mellett. Nem mint szimbólum, hanem mint szent misztériuma életének. A Jelenések 22, 1–5. szövegrész csodálatosan fejezi ki ezt.”⁹

Szim Lídia szociális testvér visszaemlékezései rávilágítanak arra is, hogy a Püspök „kifejezett igénye, hogy folyóiratokból, kedvelt íróinak műveiből néha felolvassunk. Hogy hírt halljon „fiairól”, azok családjairól, régi és szétszóródott ismerősökről. Igen örvend Benkő Samu 'Venczel József Ars Poetikája' művének, többször kéri egyes részek felolvasását.”¹⁰

Ismert Márton Áron találkozása Tamási Áronnal, Balogh Edgárral, és Kós Károllyal való közvetlen kapcsolata is.¹¹ Domokos Pál Péter néprajzkutató dedikálva küldi a püspöknek megjelenő tanulmányait és könyveit. Az „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” bejegyzését idézve: „Térden állva, alázattal, mély tisztelettel és az én szeretetemmel nyújtom át Erdély nagy székely püspökének, MÁRTON ÁRONNAK fél százada készülő könyvemet. Boldogsággal is, mert tudom, hogy ERDÉLY PÜSPÖKE, ki a szenvedés mértékével mérve nagy becsben áll az ÚR előtt, kieszközli a pusztulásra ítélt moldvai katolikus nép részére az élet és a magyar anyanyelv használata kegyelmét, szót ejt a szenvedésben előljáró székely népéért, de könyörgéséből nem hagy ki egyetlen romániai magyar lelket sem.

Hiszem, hogy forrón szeretett PÜSPÖKÖM imádsága diadalra viszi könyvem ügyét. Budapest, 1979. II. 7. Péter”¹²

A dedikált könyvek között megtaláljuk Keresztury Dezső ajánlásával Madách Mózes című drámai költeményének kiadását is, valamint Borsos Miklós alábbi dedikációjával: „Exc. Márton Áron püspök úrnak tisztelettel, nagrabecsüléssel Borsos Miklós. Tihany 1974. V.” Babits Jónás könyvét, amelynek illusztrációit a művész készítette.¹³

9 Szim Lídia szociális testvér visszaemlékezése: *Élmények – emlékek Márton Áron püspök atyánkról* címen. In *Márton Áron emlékkönyv születésének 100. évfordulójára*. Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1996, 146. o.

10 Uo. 144. o.

11 Domokos Pál Péter: *Rendületlenül*. Eötvös Kiadó – Szent Gellért Kiadó, Budapest, é. n., 206–207. o.

12 Dedikáció a gyulafehérvári, MÁ-lakosztályban levő könyvből: „...édes Hazámnak akartam szolgálni...” Kájoni János: *Cantionale Catholicum*, Petrás Ince János: *Tudósítások*, Összeállította: Domokos Pál Péter, Szent István Társulat, Budapest, 1979.

13 Babits Mihály: *Jónás könyve*. Leírta és rajzolta Borsos Miklós, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Ismerjük a püspök úr kapcsolatát Bajor Andorral, Fodor Sándorral, Kányádi Sándorral is.¹⁴ 1977-ben mindhárom szerkesztőhöz kérésrel fordul, a temetési szertartáskönyv szövegének átnézésére kéri őket.¹⁵

Márton Áron egy Nagy Imre által festett portré – egy számunkra ismeretlen olajkép – kapcsán is írt levelet Kányádi Sándornak.¹⁶ Nagy Imrének a püspökről készített három ceruzarajzát ismerjük.¹⁷ A püspöki lakosztályban jelenleg Nagy Imrétől a zsögödi templomkerítésben levő *Világítás* című olajképet (1971) találjuk meg. Márton Áronnak Nagy Imrével való találkozását Domokos Pál Péter idézi: „*A hatvanas évek vége felé történt... MÁRTON ÁRON a püspöki irodában volt, munkatársai között, amikor kinyílt az ajtó és bejön NAGYIMRE, „Szervusz ÁRON!”, s azzal – derekát átölelve – felkapja a püspök urat és lépked vele. ’Látod, Áron, én még mindig a régi vagyok!’ NAGYIMRE halálakor a püspök úr az ebédlőasztalnál ezeket mondta róla az ott levő papjainak: „Nagyon szerettem ezt az Imrét. Nem az az ember volt, aki könyékig mártja kezét a szenteltvízbe, de a lelke mélyén hit és vallásos meggyőződés volt.”*”¹⁸

Sokat elárul Márton Áron személyéről az a tény is, hogy dr. Gustav Müller bukaresti (popesti-leordeni) kanonok Rudolf Schweitzer-Cumpăna (1886–1975) két világháború közötti alkotásaiból álló kollekcióját, 1956-ban Márton Áron püspöknek adományozta. A hagyaték átadására pedig alig néhány hónappal Márton Áron börtönből való szabadulása után került sor. Müller kanonok levelében¹⁹ a püspököt arról értesíti, hogy az életmű jelentős alkotásait – mintegy 50 olajfestményt, akvarellt és rajzot, valamint két albumot is 39 vázlattal – a bukaresti érseki titkárral, Radler Rolanddal Gyulafehérvárra küldi. Feltehetően abban az időben Müllernek – a művészi kollekciónak megfelelő kezelése tekintetében is – csak Márton Áronban volt bizalma.²⁰ A kol-

14 1975-ben Kányádi Sándornak megköszöni a „*Legszebb versei*” dedikált példányát. (Csíkszentdomokos, MÁM)

15 1977. november 15-én kelt levelében Márton Áron meg is köszöni a munkájukat. (Csíkszentdomokos, MÁM)

16 1980. március 7-én kelt levél (Csíkszentdomokos, MÁM).

17 Márton Áronról készített olajképet nem publikáltak. Három, azonos méretű (20x30 cm) ceruzarajzot, kettőnél 1969-es (1969. november 27.) dátummal publikálva. Szabó András: *A bőfény forrása*. Pallas Akadémia, Csíkszereda, 2006, 135. o.

18 Domokos Pál Péter: *Rendületlenül*. Budapest, é. n., 207. o.

19 1956. május 3-án kelt levele (Gyulafehérvár, GYEKL 1677/1956. sz.), Márton Áron 1956. június 12-én válaszolt Müllernek, megköszönte a képeket, amelyek a csíki és marosi kerületben végzett bérmaútjai alatt érkeztek, és biztosította a kanonokot, hogy a hagyatékna méltó elhelyezést talál.

20 Rudolf Schweitzer-Cumpăna életművét bemutató kiállítási katalógus: Gabriela Mircea – Alexandru Stirban – Smaranda Cutean: *Lucrări de Rudolf Schweitzer-*

lekción 1978-ig a püspöki palotában őrizték. Azt követően a püspök új felajánlotta azt a gyulafehérvári Egyesülési Múzeum számára, csupán két festményt tartva meg: *Az Öreg parasztember* (1923) és a *Pitești ministránsok* (1952) című olajképet.²¹

A lakosztályban levő képzőművészeti alkotások közül ezúttal a püspöki portrék és az adományozott művek (kortárs művészekből adományozott akvarellek, olajfestmények, rézmetszet, tusrajz) alkotóira szeretném a figyelmet ráirányítani.

Márton Áron püspöki címere Keöpeczi Sebestyén József alkotása.²² Keöpeczi korának nemzetközileg elismert heraldikusa a püspökszentelés előtt, 1939. január–februárban tervezi meg a címet. Keöpeczit Szabó T. Attila nyelvész ajánlotta Márton Áron figyelmébe, vallomása szerint: „Örvendek, hogy felhívhattam Rád újra a figyelmed. Ez ugyan nem sokat jelent, mert Téged ki nem ismer Erdélyben?!²³ A püspöki címer mellett egy Erdély és uralkodóinak, valamint a vármegyék címereivel egyesített címerábrázolást is találunk, valamint a címerrajz felhasználásával készített csomózott szőnyeget is.²⁴

Márton Áron Keöpeczi iránti nagyrabecsülését később levélben is kifejezi. A heraldikus nyolcvanadik születésnapjára, 1958-ban a püspök így írt: „*Régiségtani és művészettörténeti értékeink számbavételét, szakszerű leírását, nyilvántartását és gondozását Nagyságod fáradtságot nem kímélve, önzetlenül, tisztán az ügy iránti szeretetből ápolta olyan időkben is, amikor a közvetlenül értékelt és hivatalos tényezők figyelmét más kérdések és gondok kötötték le, és aki múltunk emlékeinek gondozására vállalkozott, az udvarias érdeklődésen kívül csak azzal vigasztalódott, hogy a maga részéről lelkiismeretesen megtette mindazt, amivel egyénileg és tudásával népe ügyének használhatott. Szívből köszönöm Nagyságodnak az egyházmegye műemlékeinek a gondozásában kifejtett lelkes közreműködését, szíves tanácsait és útmutatásait; s nem utolsó helyen azt az örömet,*

Cumpăna (1886–1975) în colecția de artă a Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia. 2012, pag. 20.

21 1978. május 5-én kelt levél (Gyulafehérvár, MÁ-hagyaték).

22 Sas Péter ír arról, hogy Keöpeczi Sebestyén József 1920-ban, a brassói fellegvári fogolytáborban együtt raboskodott Márton Áronnal. Vö. Sas Péter: *A heraldikus. Keöpeczi Sebestyén József élete és munkássága*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csík-szereda, 2011, I. kötet. 35. o.

23 Sas Péter: i. m. I. kötet, 427. o. A püspöki címer tervezéséről Keöpeczivel Gajdátty Béla püspöki irodaigazgató, Kedves András kanonok levelezett. A levelezéseket közli: Sas Péter: i. m. I. kötet, 426–428. o.

24 Lestyán József beszercei főesperes rendelése 1939-ben. Vö. Sas Péter: i. m. I. köt., 97. o.

melyet a Nagyságoddal való személyes érintkezésekről és kedves egyéniségeről szívesen őrzök. (...) Igaz tiszteletem nyilvánítását megismételve, szeretettel küldöm főpásztori áldásomat.²⁵

A püspöki címer Reithofer Jenő másolatában is megmaradt. A gyulafehérvári Majláth Gimnázium rajztanára a Státus-főgimnáziumok, valamint az egyházmegye főbb oktatási intézményeinek tusrajzait is elkészítette, amelyeket a lakosztály előterében helyeztek el.²⁶

Márton Áronról még életében készített püspöki portrék között, az 1939. évi püspökszentelést követően egy ismeretlen alkotótól származó arckép (olajkép) mellett van Csidei György, kolozsvári képzőművész arcképe (1941) és Fekete Margit, kolozsvári művész két portréja (1962, 1963).

Fekete Margit 1962-ben a püspök-portrét ajándékképpen készítette, a püspökszentelés 25. évfordulójára. A kép átvételét Márton Áron levélben nyugtázta: „Nagyon köszönöm, hogy időt és fáradságot pazarolt arcképem megfestésére. A művészek egy kicsit álmodozók is. S azt hiszem, Ön is csak sok előlegezett tisztelettel és nagy művészi belenézéssel hozhatta ki fényképemből, illetve annak való másából azt, amit kihozott. De bevallom, nem bánom, ha az emberek olyannak látnak, amilyennek Ön látta.”²⁷

Márton Áron Fekete Margitot bízta meg, hogy a gyulafehérvári püspöki kápolnában levő oltárra Szent Mihály-képét elkészítse.²⁸ Köszönőlevelében a püspök így fogalmaz: „A kép hangulata, alaptónusa és színezése jól érzékelteti a nagy küzdelmet, ami a két alak közt folyik. A háttérből előködlő templomok még fokozzák ezt a benyomást. Ez persze, nem műbírálata, hanem csak a megelégedett nézőnek és tulajdonosnak a megjegyzései.”²⁹

25 Márton Áron püspök levele Sebetyn Józsefnek, Gyulafehérvár, 1958. november 5. Vö. Sas Péter: i. m. I. kötet, 549. o.

26 A Státus-főgimnáziumok, az egyházmegye főbb oktatási intézményeinek rajzait is elkészíti. Rajztanárként felfedezte Gy. Szabó Béla tehetségét.

27 A levél fogalmazványja Gyulafehérváron (MÁ-hagyaték); a levelet idézi: Tibori Szabó Zoltán: Fekete Margit (1903–1969) emlékkiállítás. In *Szabadság*, 2009. november 3. A szomorú életutat bejáró művész az 1956 utáni időszakban – miután kizárják a Művészeti Alapból – kizárólag a magánmegrendelésekre támaszkodhatott. Márton Áron gyulafehérvári római katolikus, majd Kiss Elek kolozsvári unitárius püspök megbízására is fest.

28 A görögénszentimrei Rákóczi–Bornemisza-kastély kápolnájából származó oltár 1947-ben került Gyulafehérvárra. Egykori főoltárképe Szent Antalt ábrázolja, az oromzati kép Szent Imrét jeleníti meg. Az oltárképet 1963-ban cserélhették ki a Szent Mihályt ábrázoló oltárképpel.

29 Tibori Szabó Zoltán: i. m.

Feltehetően Ferenczy Júlia, kolozsvári festőművésznő (1909–1999) alkotásai közül is lehetett Gyulafehérváron, hiszen Márton Áron még kolozsvári plébánosi idején ismerte a művésznőt.³⁰

A püspöki lakosztályban levő képzőművészeti alkotások között találjuk a csíkszeredai gimnázium két világháború közötti rajztanárának, Fuchs Józsefnek akvarelljét: *Csobotfalvi templom* (1943); Incze Ferenc, gyergyói örmény származású művésztől *A kolozsvári Szent Mihály templom – külső* (1955) és *belső* (1957) ábrázolását; Kollár Gusztáv, brassói művésznek a *Brassói főtér* című olajképét; Fodor N. Éva, petrozsényi születésű művész akvarelljét, és több fametszetet Imets László, csíkszeredai grafikus alkotásai közül: *Örök lépcsők* (1972), *Úttalan utakon* (1972), *Gyóntatás* (1976).

A Márton Áron-hagyatékban levő karácsonyi üdvözetek között is találunk Gy. Szabó Béla-metszetet, Borsos Miklós-rajtot és Imets Lászlótól kisméretű metszeteket.³¹

A kisplasztikák közül kiemelhetjük Szervátiusz Jenő két alkotását: egy fából faragott Madonna-szobrot (1937) és egy egyedi Kálvária-jelet (1939)³², valamint Benczédi Sándor, kolozsvári szobrászművész három égetettagyag-szobrát.

Az adományozott festmények és rajzok egy nagyobb csoportját Márton Áron püspökké szentelésének 40. évfordulójára, 1979-ben kapta a gyergyószárhegyi alkotótábor művészeitől.

Az 1974–1999 között, mintegy negyed századon át folyamatosan működő, a hazai képzőművészeti életben meghatározó alkotóhely: a szárhegyi „Barátság” Alkotótábor létrejöttéhez Márton Áron püspök közvetlenül is hozzájárult.³³ A szárhegyi kastély kapubástyájában

30 Farkas Cs. Magda: Márton Áronnak tíz méter lenvászón... A művészetpártoló Márton Áron c. írásában (in *Művelődés*, 2009/8. sz.) részletesen ír a művészről és Márton Áron püspök találkozásairól. Beszámol a Barabás Miklós Céh 1939. évi kiállításáról is, amit Kolozsváron Márton Áron Veress Ernő plébánossal nézett meg. A későbbiekben a püspök úr imáiról, áldásáról biztosította a művésznő családját.

31 Imets László részére, a metszetkészítéshez szükséges papír beszerzésében közbenjárt a püspök úr 1960-ban. A svájci Karitáson keresztül Olaszországból szereztek be 70 kg-ot (Fabriano) szatinált és merített papírt (abban az időben kb. 200 dollár értékben). Imets László számolt be erről egy Ferencz Kornéliának címzett, Csíkszeredában, 2013 karácsonyán keltezett levelében. Mellékelte Eröss Lajos irodaigazgatónak erre vonatkozó levelét is (Gyulafehérvár, 1973. II. 10.). Ezúton köszönöm Ferencz Kornéliának, hogy rendelkezésemre bocsátotta a leveleket.

32 Ez utóbbi Szervátiusz-mű a gyergyószentmiklósi Kolping 1940. évi ajándéka.

33 A művésztelep számára kinézett szárhegyi kolostor épületét a püspök úrtól kérték bérbe, mivel az 1950-es évektől üresen hagyott kolostor épülete a ferencesek deportálását követően a püspökség tulajdonába került. A gyergyószárhegyi

berendezett kiállítási panók egyikén a közelmúltig olvasni lehetett – a püspök Zöld Lajosnak dedikált fényképe mellett – ezen elismerő sorokat: „Erdély nagy püspöke, Márton Áron nélkül sohasem lett volna Gyergyószárhegyen művésztelep. A kezdeményező Gaál–Márton–Zöld trió egyetlen kérő szavára ránk bízta a végzetes pusztulásnak induló, romos, veszélyes gombával megtámadott Ferenc-rendi kolostort. 'Kimondottan művészi célokra adom, amikor az Önök becsületére bízom a kolostort...' mondta a püspök és haláláig pártoló figyelemmel kísérte a művésztelep sorsát, munkánkat.”

A püspökké szentelés 40. évfordulójára küldött képek között találjuk: Márton Árpád *Paraszt Madonna* című alkotását (1972), Gaál András *Hegyvidéki táj* (1965), a csíkszeredai Kovács Dénes *Falu a hegyek között* című művét, Kristófi János, nagyváradi festőművész *Városi kép templommal* (1976), Drócsay Imre, csíkszeredai származású, Bukarestben alkotó művész *Templom* (1974), Adoc Manole Gabriela, jászvásári szobrászművész *Templom* (1974) című rajzát, Török Pál, szárhegyi származású, a marosvásárhelyi Művészeti Líceum tanárának *Falusi táj* című tusrajzát.

Márton Áron püspök gyulafehérvári tárgyi hagyatékának tovább elemezésében a művészek hagyatékában levő feljegyzések is érdekes kiegészítő adatokkal szolgálhatnak; valamint érdemes lenne feltárni Márton Áron püspöknek az egyházi műemlékekkel és templomi műtárgyakkal kapcsolatos intézkedéseit is.

Márton Áron püspök a művészekhez való viszonyában is – ahogy egész pályafutása alatt minden kérdésben – bizonyára azt kereste, ami közelebb visz a krisztusi tanításhoz és élethez. Egyik utolsó bérmautján megfogalmazott gondolatai ma is időszerűek: „A keresztény ember két világ polgára. (...) feladatot kell teljesítenie (...) Ha képességeit kifejleszti, s az emberi tevékenység bármely területén szakértelemmel, lelki függetlenséggel, igazságszeretettel, felelősségtudattal dolgozik, valóságos apostoli munkát végez a világban.”³⁴

alkotótábor megálmodója, Zöld Lajos újságíró édesapja révén ismerte a püspök urat. Vö. „A víz szalad, a kő marad ...” 25 év a gyergyószárhegyi Barátság Alkotótábor életéből, 1974–1999, Csíkszereda, 1999.

34 Márton Áron beszéde Csíkszeredában 1975. május 12-én, és Székelyudvarhelyen 1975. június 6-án. (MÁM. 26 dos. 8 sz. 1-2.)